

2. İlahi hökmün təntənəsi

Ulduz Qasım yaradıcılığının lap əvvəlində insan həyatının mistik amillərlə bağlı olduğuna inanmışdır. Ayı-ayrı əsərlərində də baş verən hadisələrin Allahın hökmü ilə bağlı olduğunu qeyd edir və düşüncələrində bunu əsaslandırmağa çalışırdı. Ancaq istər avtobiografik sızıntılarla qələmə aldığı əsərində, istərsə də Qarabağ xronikasını salnaməyə çevirən romanlarında həyat həqiqətinə, demək olar ki, başdan-baş sadiq qalıb. Əgər belə demək mümkündürsə, o, Qarabağın işğalını mistik düşüncə ilə Allahın işi kimi qeyd etsə də, son nəticədə bütün bunların erməni vandallarının əməli olduğunu və onların haqsızlığını və bu haqsızlığı Allahın özünün də qəbul etməyəcəyini ardıcıl olaraq qeyd edir.

Belə bir sual meydana çıxır: insan nə vaxt Allaha əl açır, ondan kömək diləyir. Baş verən hadisələrdən baş çıxara bilməyən, həyatdan gələn problemlərin qarşısında aciz qalan insan son nəticədə fəvqəlgüclərə üz tutur. Amma onu da qeyd etmək ki, hətta dini düşüncədə belə Allah insanı faili-muxtar yaradıb. Yəni həyatdan baş çıxarmaq üçün ona öz gücünə tapınmaq üçün düşüncə verib. Demək, hər bir insan özünü idarə etmək, qarşısına çıxan problemlərdən baş çıxarmaq imkanına malikdir. Elə buradaca qeyd etmək ki, Ulduz Qasımın "Ağ göyərçinlər" romanının qəhrəmanı gənc Yusifin hələ tam durulmamış, yetkinləşməmiş düşüncəsindən belə məlum olur ki, o, illərlə davam edən işğaldan yaxa qurtarmağın yeganə yolu bütün müsəlmanların ümumi ziyarət yeri olan Məkkəyə getmək, orada dua edib Allahdan kömək istəməkdir. Əlbəttə, açıq dünyagörüşlü oxucu üçün bu bir qədər sadələh çıxış yoludur. Amma hər halda heç bir çıxış yolu olmayan insan üçün bəlkə də bir təskinlik kimi Yusifin niyyəti qəbul oluna bilər. Bütün hallarda biz əsərin yazıldığı mərhələni və nəşrin tarixini də burada diqqətə çəkə bilərik. Bu əsər II Qarabağ müharibəsinin başlanması ərəfəsində qələmə alınıb. Əsas odur ki, artıq Azərbaycan xalqı mənəvi cəhətdən özünü səfərbər etmişdi və Azərbaycan ordusu öz torpaqlarını işğaldan azad etmək iqtidarını özündə hiss edirdi.

Müharibədə hadisələrin taleyini ağıllı hərbi taktika, xüsusi hazırlığı olan ordu həll edir. Eyni zamanda hərbi texnika, dövrün tələbinə uyğun silahlarla təchizatın da xüsusi əhəmiyyəti və rolu var. Bütün bunlar öz yerində. Onu da əlavə etməyə dəyər ki, düşmənlə savaşa qalxan ordunun əsas silahlarından biri də onun özünə, öz gücünə inamıdır. Həyat göstərir ki, inamı sarsılmış olan insan özündən qat-qat zəif olan düşməni asanlıqla məğlub olur. Biz bunu I Qarabağ savaşında da müşahidə etdik. Bütün imkanlarına görə zəif olan erməni quldurları Azərbaycan torpaqlarını, demək olar ki, asanlıqla işğal etdi. Çünki əhalinin mənəvi nizamını təmin edəcək mərkəzləşmiş qüvvə demək olar ki, yox idi. Bu da son nəticədə ona gətirib çıxardı ki, insanlar başlarına gələn hadisələrin, bütün çıxılmazlıqların əsas səbəbini fəvqəlgüclərə bağlamalı oldu. Guya ki, yalvarışlar insanları düşükləri vəziyyətdən qurtara bələkdirdi. Təbii ki, bütün bunlar reallıqdan kənardı. Əsas reallıq odur ki, Azərbaycan yazıçıları, jurnalistlər, publisistlər, şairlər, mədəniyyət və incəsənət xadimləri işğalın davam etdiyi illər ərzində xalqın toparlanması üçün, özünə inamını qaytarması üçün sözün, sənətin gücündən qədərincə yararlına bildi. Və elə buradaca yeridir deyək ki, Azərbaycan ordusunun mənəvi silahlanmasında, xalqın özünəinamının qaytarılmasında sənət adamlarının da əvəzsiz xidməti danılı

mazdır. Demək, elə Ulduz Qasımın özünün də düşüncələri döyüşçək Azərbaycan ordusunun mənəvi silahlanması üçün xidmətləri böyükdür.

Əsər haqqında ilkin rəy söyləyən publisist Tahir Aydınoglu əsər boyu mənəvi gərginlik içərisində yaşayan qəhrəmanların düşükləri psixoloji durumu düzgün qiymətləndirir: "O ki qaldı müəllifin hekayətinə, bildirim: "Ağ göyərçinlər" romanının özü də, sanki, İlahi bir sifarişlə yazılıb. Əsərin mövzusu Xeyirlə Şərin əbədi mübarizədə çağdas bir faciədən götürülüb, ideyası isə bəşəriyyətin bu amansız bələdan xilas yolunun axtarışını əks etdirir. Müəllif bu nicat yolunu bütün dünyada təntənə ilə bəyan edilən "Uşaqlar gələcəyimizdir" haqiqətinin Şərin əsarətindən qurtarmaqda görür. Bu xilasa qapını isə insanlığa qənim kəsilmiş erməni cəlladlarının cənnət Şuşadan köçkünlük cəhənnəminə atdıqları uşaq atası Qarabağ müharibəsində şəhid olmuş, nənə-babasından lazımı qayğı görməyən, anası mələkxislət Zeynəb müəllimənin hədsiz sədaqətli tufana düşmüş çitək kimi qoruduğu Yusif açır". Doğru olaraq, Tahir Aydınoglu Şərin əsarətini bəşəri bir bəla hesab edir. Demək, insanlar heç olmasa həyatın gələcəyi olan uşaqlar üçün normal həyat təminatı verməlidir. Bunun üçün nəinki Şər məğlub edilməli, həm də ifşa edilməlidir. Şərin iş üzü dünyaya tanidilməlidir. Ancaq bu yolla Şəri gücsüzləşdirmək, onu xeyirin qarşısında diz çökməyə vadar etmək mümkün ola bilərdi.

Əsərin gənc qəhrəmanı Yusif artıq gözleməkdən bezib, doğmalarının çəkdiyi zillətləri də görür. O, özünün bacaraçağı bir işlə, əməllə torpaqları işğaldan saxlayan düşməne zərbə vurmaq istəyir.

VIII. "AĞ GÖYƏRÇİNLƏR" AYDINLIĞA DOĞRU

Bunun üçün onun başqa çıxış yolu yoxdur. Hər halda o, hələlik orduda xidmət etmək iqtidarında deyil. Yoxsulluq içərisində, çətin həyat şəraitində yaşayan doğmalarının da vəziyyətini də görür. Belə bir vəziyyətdə yəqin ki, onun ulu yaradandan acizənə xahişləri başa düşüləndir.

Əsərdə bir çox obrazları müəllif kifayət qədər dolğunluğu ilə işləyib. Onlardan biri də Yusifin anası Zeynəbdir. Tahir Aydınoglu əsərdən çıxan nəticə olaraq Zeynəb haqqında oxucuya belə bir fikir çatdırır: "Mələkxislət ananın bu mələk kimi məsum balası biləndə ki, safqəbli bir insan tanrı dərğahı Məkkəyə gedib ulu yaradana üz tutsa, indiyədək müşkül sayılan istəyini çatır". Bu insanlar o qədər dərəcədə acizləşib, güzsüzləşib ki... və onların gözündə Şər o qədər güclü və amansızdır ki, onunla ancaq Allahın bacara bələcəyini düşünür. Onsuz da insanlar illər boyu Allahla yalvarıblar. Düşükləri vəziyyətdən çıxış üçün ulu yaradandan kömək diləyiblər. Gənc, bəlkə də yeniyetmə Yusif üçün belə bir düşüncə də onun özünə çıxış yolu kimi görünür. Bəlkə Allah ümumdünya müsəlmanlarının ziyarət yeri olan Məkkədə haqlı istəyi eşidə bilər. Bu elə həm də onun anasının da istəklərinə uyğun gəlir. Müəllif Ulduz Qasımın özünəxas lirik, psixoloji düşüncələrə bu çıxılmazlıqlarda çırpınan insanların hiss və duyğularını belə ifadə edir: "İstədim yer üzündə heç zaman müharibə, savaş olmasın, heç bir körpə atasız, anasız qalmasın. Millətimdən-dindən asılı olmayaraq, döyüşlərə, zorakılıqlara son qoyulsun. Bütün uşaqların üzü gülsün, valideynləriylə bərabər xoşbəxt bir həyat yaşasınlar. Ərsiz qalan qadınlar ağlasın, dər-dərdən içləri aşıb yansın. Heç kim dil qalmış qadınların namusuna dil uzatmasın. Vətə-

nimizi, torpaqlarımızı geri alağ, gözəl Qarabağımıza qayıdaq, əvvəlki kimi yaşayaq". Burada xalqın faciəyə taleyi sözlün ecazkar gücü ilə mənəzərə çevrilir. Yazıcının cümlələrinin oxuducaq ilan mələyən çöllərdə, çadırlarda, vaqonlarda yaşamaq zillətini çəkənlərin durumları kino lenti kimi gözümüzün önündən keçir. Yaşlı adamlar bu məhrumiyyətə dözə bilmir, həyatı tərkdirlər. Uşaqlar epidemiyadan əziyyət çəkir, tələf olur. Ən bacılıcası, bütövlükdə insanları sarsılır. Və sabaha - üzü gələcəyə inamı itirirlər. Bütün bunlar bizim heç də uzaq olmayan keçmişdə gördüyümüz mənzərələrdir.

Yusif üçün həyatın dəyəri insanların bir-birinə insan kimi yaşamasıdır. Hətta o, doğmalarına bildirmədən uzaq səfərə üz tutanda da yol boyu rastlaşdığı insanlardan doğmalıq münasibəti görür. Hiss edir ki, adamların qəlbində rəhm-dillik, çətinə düşənə yardım etmək duyğuları hələ də tükənməyib. O, xeyalən uşaq vaxtı gördüyü doğma yerləri gözünün önünə götürür. Bəlkə də çox istəyirdi ki, uzaq və çətin səfərdə ona isti münasibət göstərən hər kəsi o doğma yerlərdə görsün. Uşaq yaddaşında qalmış olan Şuşanın gözəməkdə onlara bələdçi olsun. İndi o, yol boyu onu müasirət edən adamlara nə danışa bilər? Axı onun yaddaşında gözəl Şuşadan başqa, həm də Şuşadan çıxmanın dəhşətli mənzərələri yaşayır. Bəlkə də istəsə də, o acınacaqlı mənzərələri olduğu kimi təsvir edə bilməz.

Yusif üçün mənəvi dayağ olan insanlardan bəziləri heç müsəlman da deyil. Onlardan biri rus, digəri ingilisdır. Görünür, bu adamları da ziyarətə aparın hissələr fəvqəlgüclə olan qeyri-adi inam-

Andreyin anasının da Yusifə və dostlarına münasibəti bunu göstərir ki, hər bir insan həyatın reallığına düzgün qiymət verəndə mənəvi ucalmış olur.

Əlbəttə, ziyarətə gedənlər çoxdur. İslami dəyərlərə görə bu ziyarət yolu keçən hər kəsin günahları bağışlanmış hesab edilir. Yusif isə az yaşında yəqin ki, heç günah eləməyən də vaxt tapmayıb. Lakin o başqalarının günahları sayəsində əziyyətli həyat yaşamağı olub. Çox güman ki, Yusif dualarının qəbul olacağına haqlı olduğu üçün daha çox inanır: "Yusif isə tanrı dərğahında diləklərinin qəbul olunduğuna əminliklə deyir: "Qayıdacağıq doğma Qarabağımıza, Şuşamıza dönəcəyik. Yənə həmişəki kimi çıxıb Cıdır düzündən Topxana məşəsinə baxacağıq, İsa bulacağına gəzməyə gedəcəyik". Uşaq dünyasının paklığı, sağlığı onu sonsuz həyat düşüncələri ilə müşayiət edir. Dualarının qəbul olacağı təqdirdə onu böyük xoşbəxtlik gözləyir. Özü də bu xoşbəxtliyi təkcə özü üçün yox, bütün həmyaşıdları üçün arzulayır. Həmyaşıdlarının üzündə görəcəyi gülüşlər onun ilahi ələmdən aldığı ən böyük mükafat kimi yaddaşından çağırır. Bu çağırışın bir mahiyyəti də odur ki, həyat gözəldir, ondan küsmək olmaz. Mümkün qədər həyatın gözəlliklərini duymaq, onu yaşamaq lazımdır. Yusifin həyatının duaları qəbul olacağı təqdirdə ən gözəl çağları kimi onun ilahi təmas məqamları yaddaşında qalacaq. Yusifin anası Zeynəb də övladının gələcək xoşbəxt həyatına inanır. Tahir Aydınoglu-nun qeyd etdiyi kimi: "Yusifin anası Zeynəb müəllimə isə oğlunun ilahi dərğahına yetişən diləyindən xəbə tutanda belə duyğulanır". Ana oğlunun necə bir böyük səfərə cəsarət etdiyini düşünən-

də, şübhəsiz, qürurlanı. Axı bütün anaların məramı odur ki, insanlar sülh içində yaşasınlar. Həyat insanlara zillət yolu olmasın. Ona görə də Zeynəb ana oğlunu sülh göyərçini adlandırır: "Sülh göyərçini mənəm, dünyaya və hamiyə dinclik istəyən mələk qəblim. Anan sənə qurban olsun... İlahinin dərğahında ərz elədiyini arzu-dilək ulu yaradandan insanlığa rəhmi ilə çin olacaq. Tezliklə yaradandan köməyi ilə gözəl Qarabağımız xalqımıza qayıdacaq, safalı-səfalı Şuşamıza dönəcəyik. Bütün ağırlarımız, az da olsa gedəcək... Bir də müharibə olmayacaq. İnsanlar, uşaqlar kinsiz-küdurətsiz yaşayacaqlar. Bir də ana batinədə körpələri öldürməyəcəklər, onlar gözəl və dinc dünyamıza qan-qadasız göz açacaqlar. Dünyaya gələn yeni nəsillər, inşallah, xoşbəxt və dinc ömir sürəcəklər". Hər halda Zeynəb ananın bu düşüncələrində həyatın gələcəyine yüksək inam var. O inanır ki, tezliklə müharibə qurtaracaq. Çünki bu müharibənin qurtarmasını az yaşında zillətlər görmüş olan oğlu tanrı dərğahında, yaradandan istəyib.

Tahir Aydınoglu qeydlərinin sonunu belə bir nəşri ifadə ilə bitirir: "Ulduz Qasımın "Ağ göyərçinlər" əsərində sözlün qüdrəti ilə qapı açdığı Şuşamıza bundan az sonra Azərbaycan ordusunun süngüsü ilə qayıtacağımız bədi haqiqətin həyat haqiqətinə çevrilməsi möcüzəsi deyilmi?". Doğru qənaətdir. Ulduz Qasımın əsərindəki diləklərin həyatdakı təntənəsinə biz özümüz də gördük. Artıq Şuşanın azad edilməsinin ikinci ildönümünü də bayram etdik. Bir daha qeyd etmək ki, əsərdən çıxan əsas nəticə budur ki, Qarabağ Azərbaycanıdır. Və həm də bu hökm ilahi səs kimi varlığımıza əbədi olaraq hopmuşdur.